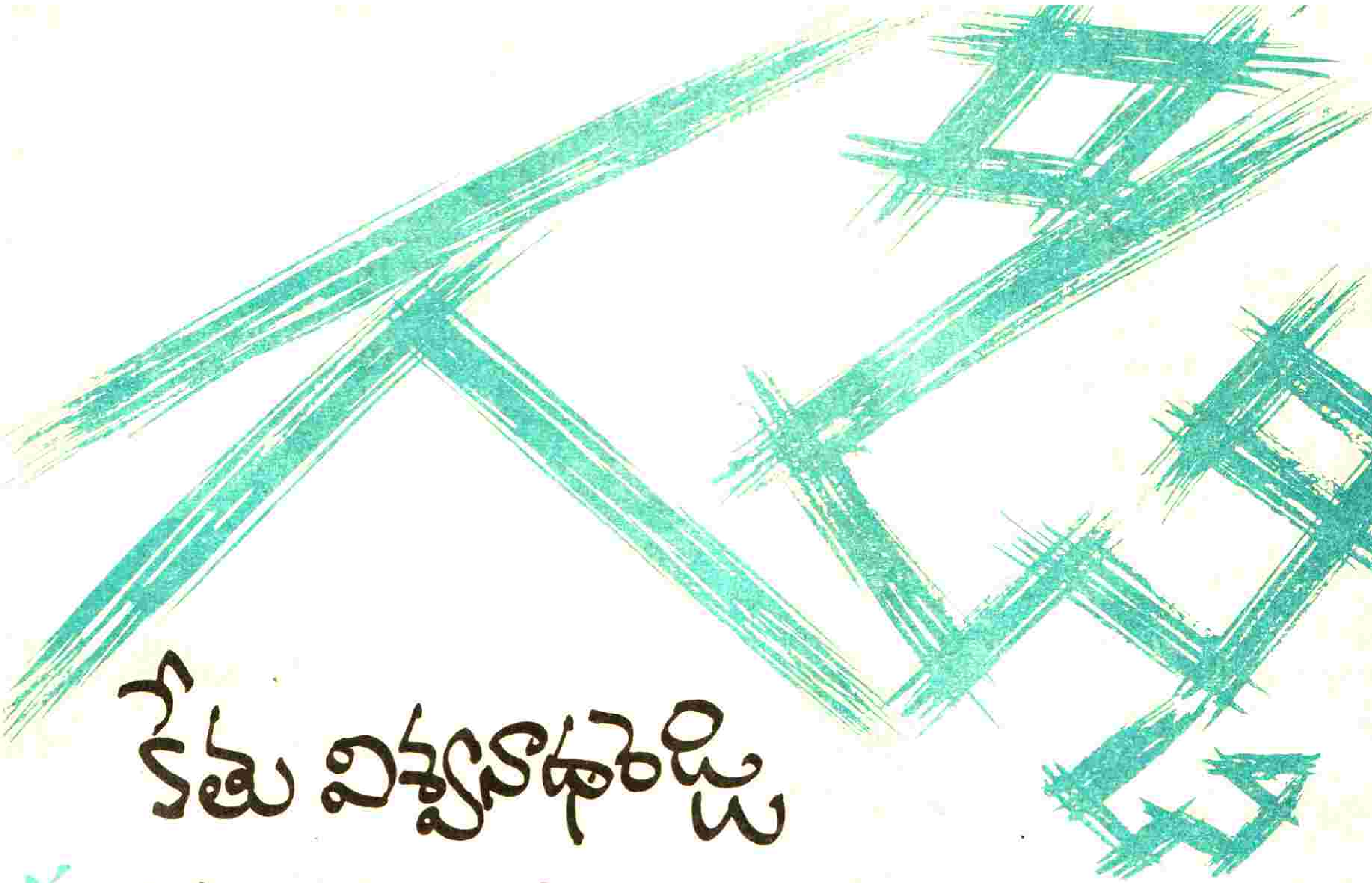

కేతు విశ్వనాథరెడ్డి

వంకలోని బండ్ల బాటలో-

డొక్కలార్చుకొని పోయిన బండెద్దులు రాళ్ళబండిని లాగలేక లాగుతున్నాయి. చొంగ కారుస్తున్నాయి. బండి చక్రాలు యిసుకలో బరువుగా తిరుగుతున్నాయి.

బాట మధ్య పడివున్న నాలుగైదు వగుడాకులనూ, చొప్ప దంట్లనూ యెద్దులు చూశాయి. నీరసంగా మోరలు కిందికి వంచాయి. నాలుకలు జాపి ఆ వగుడాకుల్ని, చొప్పదంట్లను అందుకోటానికి గింజుకున్నాయి.

వలపటెద్దు అంకేసుకుంది. బండి నగట్లో కూచొని వున్న పుల్లారెడ్డి యెద్దుల అవస్తను చూశాడు. కడుపు తరుక్కుపోయింది. బండి ఆపి, పగ్గాలు నాటుకు కట్టి నగలు దిగాడు. కాడి సరిచేశాడు.

దారిలోని ఆ వగుడాకుల్ని, చొప్పదంట్లనూ యేరి యిసుక విదిలించాడు. యెద్దుల నోటికి ఆప్యాయంగా అందించి మళ్ళీ నగలెక్కి యెద్దుల్ని అదిలించాడు. అవి నములుతూ వంకలోని యిసుక దిబ్బల మీద అడ్డదిడ్డంగా పెరిగిన చీకి చెట్లను (సర్కారు తుమ్మకంప చెట్లను) యే గడ్డో అనుకొని ఆశగా చూస్తూ, బండిని లాగుతూనే వున్నాయి.

యెండ. ఆకు అల్లాడలేదు. చొక్కా తొడుక్కొని పైనిండా చెమట్లు. పుల్లారెడ్డి ఆకాశం దిక్కు చూశాడు. ఒక్క మబ్బుతునక లేదు. పెద్దోళ్ళ వాగ్దానంలావుంది ఆకాశం.

నాలుగుదిక్కులూ కలయ చూశాడు. వానకోసం యెదురు చూసే రైతులా వుంది వంక. మొండిజాతి కంప మొక్కలు పెరిగిన గట్లతో బీడైన రేగటి చేలు. యెవరో గుండెను ముక్కలుచేసి కడ్డీలకు చెక్కి మంటల్లో మాడ్చి మసి బొగ్గులు చేసినట్లుండే రేగటిచాలు. యింకాస్త ముందు పూరి ముందర కళ్ళాలు. రెండు మూడు కళ్ళాల్లో యేరెండు బారల చొప్పవాముల్లో, పొట్టువాములో తప్పితే అన్నీ దాదాపు మొండి గోడల కళ్ళాలే—కాస్త కందికట్టెతోనో, పత్తి కట్టెతోనో. మొండి బతుకుల్లా వున్నాయి.

పుల్లారెడ్డి మనసులో కరువు కాలం తిరిగింది:

— యీ పాడు కరువు అందర్నీ మాడ్చి మసిచేస్తాంది. రయితులకు యింట్లో గింజల్లేవు; వీధుల్లో పరపతుల్లేవు; పశువులకు కళ్ళాల్లో మేత లేదు యే కొంత గడ్డీ లేదు. పెద్దోళ్ళు దాత కరువని యేదో చెప్తారు. కాని యింత కరువు, పశువులకు గాట్లో యింత మేతలేని చెడ్డ కరువు తనింత వరకు చూళ్లేదు. వూళ్ళో కలిగిన అయిదారిండ్ల వాళ్ళు తప్పిస్తే, చిన్నా చితకా రయితులు మేత దొరక్క, కన్న బిడ్డల్లాంటి యెద్దుల్ని కాండ్లకు కాండ్లే పులివెందుల సంతకు తోలి, అయినకాడికి తెగనమ్మి వచ్చినారు. లారీలకు లారీలు నోరులేని యెద్దుల్ని వేసు

కొని బెంగుళూరు కంట పోతాంటే తనొక నంతరోజు చూసినాడు. పల్లెల్లో ముప్పయి నలభై కాండ్లు అమ్మినారంట! ఆ రోజు మూడు వేలు చేసే యెద్దుల్ని వెయ్యికి కళ్ళంలో నారాయుడు అమ్మలేదూ! యేడుస్తా కూకోలేదూ! తనుమాత్తరం యీ కాడెద్దుల్ని నిలబెట్టుకోడానికి పాడి గేదెల్ని అమ్మలేదూ! ప్రెసిడెంటు బిడి వని పెట్టుకో బట్టి కానీ లేకపోతే యీ యెద్దులు, బండి నిల్చేవా? తను, అమ్మా బతకడమే చావయితే! తన రెండకరాలు పైర్ల బండికి తెచ్చిన అప్పుకిందనేవుంది. యెంత బాడుగలు తోలినా కడుపునిండా సంగటి సారకాలేదు, గాటి నిండా మేతా లేదు.

బండి వూరి దగ్గర కొచ్చింది. యెటు చూపినా చీకి చెట్లే. వాటిని చూసి పుల్లా రెడ్డికి కోపం రగిలింది. ఆ మధ్య పుల్లా రెడ్డికిచీకి ముళ్ళిరిగింది. కిరసనాయిలు,చీకి ఆకు వైద్యం చేసుకున్నా బాధ తగ్గలేదు. నెలరోజులు నానాయాతనా పడ్డాడు. అది గుర్తుకొచ్చింది. వాటిని చూస్తూ అస హ్యించుకున్నాడు.

వేటికి కరువొచ్చినా వీటికి మాత్రం కరువు లేదు. బావుల్లో నీళ్ళెండిపోతున్నా పచ్చగడ్డి అనేదే కంటికి కనిపిచ్చక పోయినా ఈ చీకి చెట్లు మాత్రం యే పాతాళం నుంచి నీళ్ళు తాగుతాయేమో. పచ్చగా వుంటాయి- చీకిముళ్ళల్తో- గూని శెట్టి తిన్న, కరణం తిన్న. వూళ్ళో పోలిసోళ్ళ తిన్న. సీమపంది పశుల డాక్టరు తిన్న .... దంట్లతోనే కరువులంట! ధూ.... మీ యమ్మ....

— పుల్లారెడ్డి కేకరించి యెంగిలి వూశాడు.

అటు పక్కన్నే పోతున్న గొల్లబోయను "యేందోయ్ అల్లుడా! సూసి ముయ్యి. మనుసుల్నడిసే దారను కున్నావా? జీవాల్నడిసేఅడివనుకున్నావా?" అంటూ మందలించాడు.

"పొరపాటయిందిలే మామా" అంటూ పుల్లారెడ్డి యెడ్లను అదిలించాడు.

బండి పక్కన్నే నడుస్తూ, గొల్లబోయ డన్నాడు!

"నువ్వే మేలోయ్ అల్లుడా,యీ కాలా నికి. వూళ్ళో రయితులు కాండ్ల కాండ్లమ్ము కున్నారు. పది గుంపులోళ్ళం గొర్లమ్ము కున్నాం—నువ్వు మాత్తరం నీ బండెద్దులూ బండీ యిడసల్యా, యెట్లో వొకట్ల"

"ఆ అందుకే నేనింత తిని బలిసినా. యెద్దుల్ని చూడు, జొల్లెడు పొట్టకు మొగంవాసి ఆర్నెల్లయింది."

"పుటికె మేత వెయ్యి అల్లుడా! నీకేమై యింది? పెండ్లామా, బిడ్డలా?"

గొల్లబొయని పరిహాసానికి పుల్లారెడ్డికి కోపం రాలేదు. నవ్వుతూనే అన్నాడు!

"ఈ కడుపుల బతుక్కుతోడు పెండ్లా? అయినా గొడ్లు కాసినంక సులబం కాదులే యొద్దులు మేపడమంటే: నీకేం చెప్తావు, మా అమ్మా, నేనూ ఈ కరులో యేం తినమంటావు?"

గొల్లబోయనికి ఆ ప్రశ్నకుండే సమా ధానం తెలుసు. తెచ్చుకోలు వుత్సాహంతో అన్నాడు:

"మర్చిపొనానోయ్ అల్లుడా. గవర్న మెంటోళ్ళు వాగన్లకు వాగన్లు వరిగడ్డిని దించుతాండారంట! ముద్దనూరు టేషన్లో

సూసినోళ్ళన్నారు— అబ్బ ఊేషన్ సుట్టు మల్యాల కొండల్లా గడ్డివాములే నంట! మా సుట్టాల పల్లెలకు లారీలకు లారీలు వరిగడ్డి వచ్చిందంట! మన పల్లెలకూ వస్తాదంట. ఈ పొద్దో రేపో! సగం రేటుకే యిస్తారంట! సబ్సిడీ కూడా అంటు న్నారు. కాడికిన్ని కట్టలని యిస్తారంట! యింకేం పరవాలేదులే రయితులకు. నాకు మిగిలిన ఆ వొక్క గొర్రెపిల్లకు కాలి రిగించే పశులాస్పత్రికి పొయినా.... అక్కడా సెప్పినారు గడ్డి కత."

ఈ శుభవార్త చెప్పి గొల్లబోయడు తనదారిన తాను వెళ్ళిపోయాడు. పుల్లారెడ్డికి ఈ వార్త అదునుకు వానబడినంత ఆనందాన్నిచ్చింది. యెంత గడ్డి యిస్తారో యెంత కొనాలో; యెంత కొనవచ్చు. యెంత అప్పు చేయవలసి వుంటుంది. అప్పు యెక్కడచేయాలో అన్న ఆలోచ నలు పుల్లారెడ్డిని ముసురుకున్నాయి.

సమయానికి ఆదుకోకపోతేనేం. యిప్పటికయినా గడ్డి దించుతున్నందుకు 'గవర్నమెంటోన్ని' పుల్లారెడ్డి మెచ్చు కున్నాడు. తన యెద్దులకు కడుపునిండా మేత దొరికితే వూరే బతికి పోతాని అనుకున్నాడు.

ఉత్సాహంగా యెద్దుల్ని అదిలించాడు. బడి దగ్గర రాళ్ళ బండి దించాడు. అక్కడే వున్న ప్రెసిడెంటు. దించిన రాళ్ళవైపు చూస్తూ అన్నాడు:

"యేరా! మరీ అన్యాయమయి పోతం డావు. లెక్కేసుకొని రాళ్ళేసు కొస్తం డావా? యిట్లయితే నేను గొరిగించుకోవా ల్సిందే. యేదో పది మంది పని అని అందరూ మొత్తుకుంటే, కరువు కాలంలో నెత్తినేసుకున్నా. ఈ కంట్రాక్టు...."

పుల్లారెడ్డి నవ్వుతూనే సమాధాన మిచ్చాడు.

"అదికాదు చిన్నాయనా! నువ్వు చూస్తండావు యెద్దుల పాట్లు. ఒక బండెడు మేపు యీ. నువ్వు చెప్పినట్లే రాళ్ళేసు కొస్తా."

ప్రెసిడెంటుకు మేపు అడిగే వేళకు చిరాకేసింది. ఘోష పెట్టాడు:

"అప్పురా! మిగిలిన ఆ నాలుగు బారల వామి చూస్తే అందరూ పరాచికాలే ఆడ తారు. వూళ్ళోంఅంతా గింజలకూ నామీదే; మేపుకూ నా మీదే. యాభై మైళ్ళదూ ం నుంచి ఆ మేపు వేసుకొనొచ్చింది నీకు తెల్సుకదా— మా చెన్నూరు సడుగుడు మంచి దంటే- యెంత ప్రెసిడెంటు నయితే మాత్రం వోట్లప్పుడూ ముండ మొయ్యించి యిట్లాంటప్పుడు ముండ మొయ్యించడమేనా అంతా? రేపో. మర్నాడో వరిగడ్డి వస్తాంది. నేనే పైన మాట్లాడినా. మీ యమ్మ దగ్గరున్న ఆ ముల్లె విప్పి బండెడు గడ్డికొని యెద్దు లకు వేసుకో. అయినా ఈ యెనుపు వేసిన గడ్డి మన చొప్పకూ చెనిక్కాయ పొట్టుకు తగ్గే ననుకో. అయితే యేం జెయ్యాల...."

పుల్లారెడ్డి బదులేమీచెప్పలేదు. నవ్వేశాడు

వస్తుంది వస్తుందన్న వరిగడ్డి వారం పది రోజుల వరకూ రాలేదు. ఒక శుభో దయాన ఒక్క లారీ వచ్చింది. పశువు లాస్పత్రి ఆవరణలో గడ్డి దిగింది. వరి గడ్డి వ్యవహారం తెలుసుకోటానికి వచ్చి పోయే రయితులతో, తమాషా చూసే వాళ్ళతో పశువులాస్పత్రి జన్మానికి శివ రాత్రిలా కళకళలాడింది. గంగను వెంట బెట్టుకొని వచ్చిన అపర భగీరథునిలా, వెటర్నరీ డాక్టరు డాక్టరు సుబ్బిరెడ్డి పర మోత్సాహంతో కన్పిస్తున్నాడు. ఒకటి రెండు రోజుల్లో మరో రెండు లారీల గడ్డి వస్తుందని. వూరు వూరెందరికీ పంచ వచ్చునని సుబ్బిరెడ్డి హామీలు యిచ్చాడు. మరొక లారీ గడ్డి వచ్చింది.

యిళ్ళల్లో వున్న గొడ్డూ గోదాను రక్షించుకోవటానికి మేత కావాలి. అందుకు డబ్బు కావలి. సమయానికి చేతుల్లో డబ్బు ల్లేని రయితులు అప్పుల కోసం తారాడటం మొదలుపెట్టారు. యిళ్ళు గడవటానికి తారాడాలి. పశువుల మేతకోసం తారాడాలి. కరువులో తారాడటం తప్పదు.

గడ్డిపంపకం రోజు పుల్లారెడ్డికి పక్క వూళ్ళో యేదో బాడుగ తగిలింది. పోతూ పోతూ తల్లి అచ్చమ్మకు చెప్పేడు:

"అమ్మా! మన పేరూ రాసుకున్నారు. జొన్నల మూట కొనడానికి దాచిపెట్టిన బండిబాడుగుల బాపతు నూర్రూపాయలు తీసకపో. ముందు గడ్డితెస్తే, ఆ మల్ల మన అవస్తలు మనం పడదాం."

అచ్చమ్మసరేనంది. ఆ రోజే తమచేలో రాళ్ళేరటానికి ప్రెసిడెంటు అచ్చమ్మను కూలికి పిలిపించాడు. కూలెందుకు చేటు చేసుకోవాలని అచ్చమ్మ కూలికి వెళ్ళింది— 'పేరు రాసుకున్నాక గడ్డి యివ్వకపోతారా యాడకి పోతాది' అను కుంటూ, చేలో రాళ్ళేరుతున్నా ధ్యాసంతా వరిగడ్డి తెచ్చుకోవటం మీదే వుంది. సరిగ్గా మేతలేక రోజురోజుకు తగ్గిపోతున్న యెద్దుల్ని తలచుకొంటుంటే అచ్చమ్మ మనసు దిగులుతో నిండిపోయింది.

కూలిపొద్దు ముగిసి, కూలిని చేతికందు కుందోలేదో, ఆదరాబాదరా యింటికి వెళ్ళి దాచిన డబ్బు వందా బొడ్లో దోపు కుంది. పశువులాస్పత్రికి వెళ్ళింది. ఆస్పత్రి ముందు అక్కడక్కడ నాలుగు గడ్డి పరకలు కనిపిస్తున్నాయి. ఆస్పత్రి తెరిచే వుంది. బయట యెవరూ లేరు.

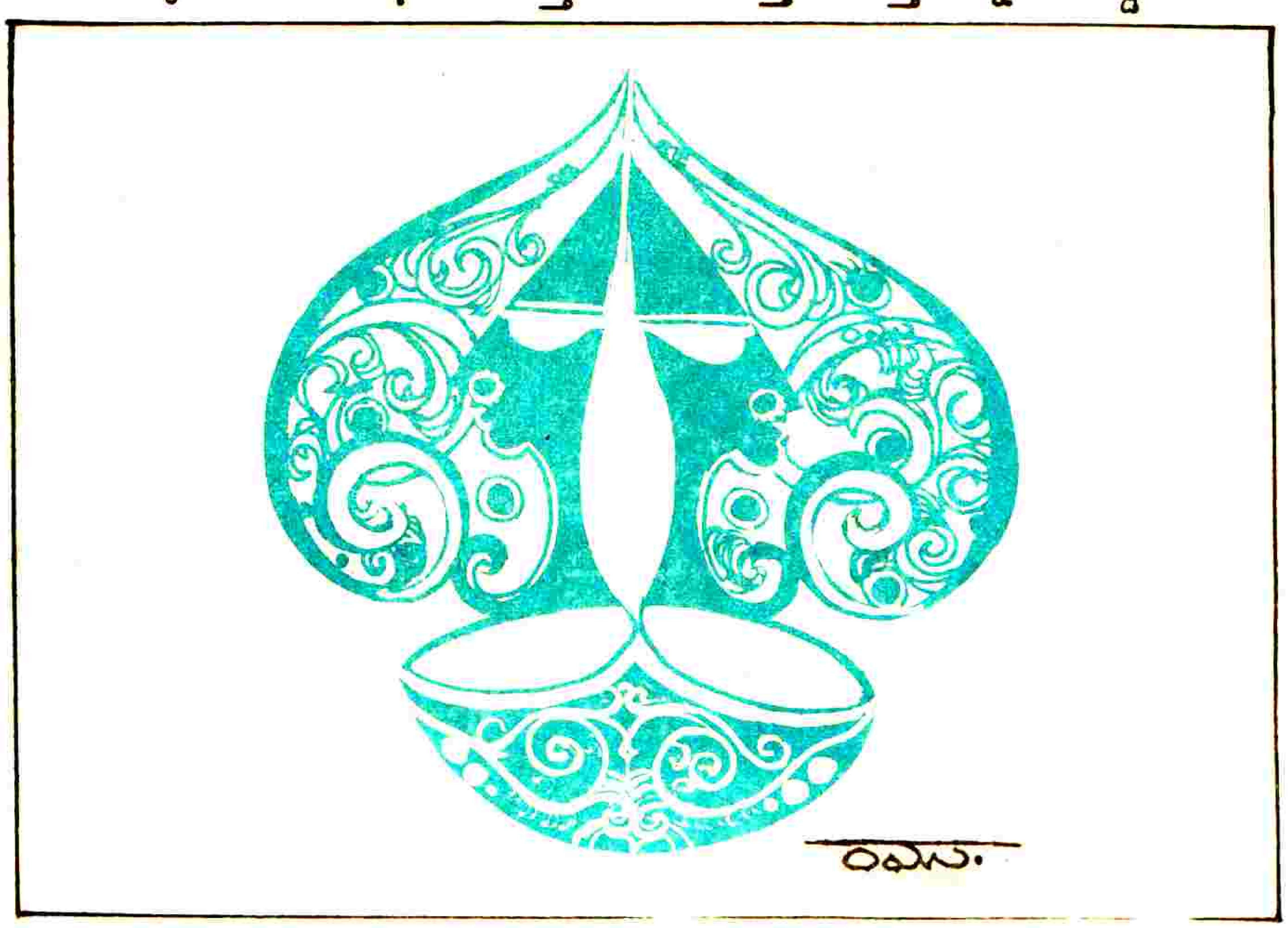

అచ్చమ్మకు అంతా అయోమయంగా కన్పించింది. మాయగా కన్పించింది. గుండె దడదడలతో ఆస్పత్రి గదిలోకి వెళ్ళింది.

ఆస్పత్రి గదిలో డాక్టర్ సుబ్బిరెడ్డి కుర్చీలో కూచొని తాపీగా సిగరెట్టు తాగుతూ వరిగడ్డిలో తనకెంత మిగులుతుందో లెక్కలు వేసుకుంటున్నాడు. ఒక కట్టను రెండు కట్టలు చేసి. లారీ బాడుగలు, తను గడ్డికోసం తిరిగిన పై ఖర్చులు కలుపుకొని అమ్మిన అంకెలు పచ్చగా కనిపిస్తు న్నాయి.

పల్లెటూళ్ళో వుద్యోగంలో చేరింది మొదలు ఇంత డబ్బు ఒక్కసారి కళ్ళకు చూసింది లేదు. మందు అమ్మితే ఎంత మిగిలి వస్తుంది? పైనా కాంపౌండరు గిల్లుకుంటాడు. ఆస్పత్రి కింద వుండే పూళ్ళు పెద్దవనీ, మేత చాలదనీ మరో పది లారీలు వరిగడ్డిని యెట్లయినా పై అధికారుల్ని పట్టుకొని సంపాదించాలి. లేకపోతే ప్రెసిడెంటును. రెడ్డిని యెగదోయాలి ...వాళ్ళకు కావలసినంత గడ్డి దొరికింది కదా ముందు కెందుకు రారు?

అచ్చమ్మ సుబ్బిరెడ్డి ముందుకు వచ్చి నిలబడి అమాయకంగా అడిగింది:

"వరిగడ్డి యాడ బెట్టినావు దాకటేరు నాయనా? మాకిచ్చే కట్టలిప్పిస్తే యింటికి మోసకపోతా"

సుబ్బిరెడ్డి చావుకబురు చల్లగా చెప్పాడు:

"అయిపోయిందవ్వా. మళ్ళా వస్తాదిలే."

"పొద్దున్నే అంత వరిగడ్డిని సూస్తినే నాయనా? అప్పుడే అయిపోయిందా? యింట్లో రెండు సొప్పకట్టలు కూడా లేవు నాయనా. మా వాడొస్తే నామిందెగురుతాడు—ముందే యెందుకు తెచ్చి యింట్లో పడెయ్యలేదని. నీకు తెల్పుకదా. ఆ యెద్దులు బండీ లేకపోతే మాకు గడవదని? పాడెనుముల్ని కూడా గూనిశెట్టికమ్మి కడుపు గట్టుకొని ఈ యెద్దుల్ని సూసుకుంటున్నాం నాయనా."

అచ్చమ్మ గోడు విని సుబ్బిరెడ్డికి క్షణం అయ్యో అనిపించింది. "యీ మారొస్తే యిస్తాలే" అంటూ యేదో పుస్తకం చదువుతున్నట్లు ముఖానికి అడ్డం పెట్టుకున్నాడు.

అచ్చమ్మ. గుప్పెట్లో పట్టుకున్న వందరూపాయలను మళ్ళీ బొడ్లో జాగ్రత్తగా దోపుకుంది. గొణుక్కుంటూ యింటివైపు బయలుదేరింది. అచ్చమ్మకు యేం చేయాలో తోచలేదు.

దారిలో పోతూ పోతూ ప్రెసిడెంటు కళ్ళం. మరో నలుగురయిదుగురు పెద్ద రయితుల కళ్ళాలవైపు చూసింది. ఆ కళ్ళాల్లో బండ్లకు బండ్ల వరిగడ్డి. అనుమానం వచ్చి గూనిశెట్టి కళ్ళం చూసింది. ప్రెసిడెంటు కళ్ళం చూపింది. కరణం కళ్ళం చూసింది. పూళ్ళో పెద్ద ఆసాముల కళ్ళాల్లో అప్పుడే గడ్డివాములు లేస్తున్నాయి. అచ్చమ్మ కడుపు రగిలింది.

ఇంట్లో అట్టవ మీద మేపు లేదు. గాట్లు పొయ్యిలోకి పనికి వచ్చే వట్టి దంట్లు తప్ప మరే చొప్పా లేదు. కడుపు నిండా మేతలేని యెద్దులు. అవే కుంటుపడితే? అచ్చమ్మ కడుపు తరుక్కుపోయింది.

జరిగిపోయిన అన్యాయం తలచుకొంటూంటే అచ్చమ్మ రక్తం వుడికిపో

దీపావళి శుభాకాంక్షలు!

బుక్ సెంటర్

ప్రొప్రయిటర్ : తాతినేని శ్రీహరిరావు

సామారంగం చౌక్, విజయవాడ-520 001.

ఫోనులు } ఆఫీసు : 73692, 62710
రెసి : 73931

పేపరు & బోర్డులకు హోల్‌సేల్ డీలర్లు.

యింది. పశువుల డొక్కలమీద పీకలదాకా కోపం వచ్చింది. ఆ ఆవేశంలో వడివడిగా ఆస్పత్రివైపు నడిచింది.

నడుస్తూంటే బతుకంతా బుగ్గి చేసిన పాడుకోజులు మనసులో గింగిర్లు తిరుగుతున్నాయి వానల్లేక, పైర్లులేక, బావుల్లో నీళ్ళులేక. బావికింద తోటల్లేక, యింట్లో కూడబెట్టిన లప్పల్లేక, కేవలం సంసారం జరుగుబాటు కోసం, నలుగాడ పిల్లల పెళ్ళిళ్ళ కోసం, వ్యవసాయం ఖర్చుల కోసం మామ హయాంలో పోయిన ఆస్తి అచ్చమ్మకు జ్ఞాపకానికి వచ్చింది. ముతక పంచలు నాలుగు, కోరాసైను చొక్కాలు రెండూ తప్ప, రోజుకొక బీడీల కట్ట తప్ప, యెప్పుడన్నా కూరానారా చేసినప్పుడు ఒక్క అణా ఆకులు తప్ప ఏ సుఖమూ అనుభవించని మగడు జ్ఞాపకానికి వచ్చాడు. జరుగుబాటు కోసం రెక్కలు ముక్కలు చేసుకునే కొడుకు. పై వూరికి పోతే తప్ప చొక్కా కూడా వేసుకోలేని కొడుకు జ్ఞాపకాని కొచ్చాడు. కొడుకు పెళ్ళిచేద్దామనుకున్నా కరువు అడ్డమొచ్చినసంగతి తలుపు కొచ్చింది. తీరని బాకీలు, డొక్కలార్చుకొని పోయిన యెద్దులూ జ్ఞాపకాని కొచ్చాయి. కలిగినోళ్ళ యెద్దులకు కావలసినంత మేత. తమ యెద్దులకు మాత్రం మేత లేదనుకుంది.

అచ్చమ్మలో నిర్వేదం, కోపం, దుఃఖం గిజిగాని గూడులా అల్లుకున్నాయి. మధ్యదారిలోనే సుబ్బిరెడ్డియెదురయ్యాడు. అచ్చమ్మ ఆక్రోశం ఆపుకోలేక పోయింది. ఘ్రుమని లేచింది.

"నా బట్టా! నువ్వు రయితు కొంపల్లోనే పుట్టినావా? కాపోడివేనా? యింత కలికాలమా? మేం మనుసులం కాదా? పెశివెంటు. గూన్సెట్టి పెద్దిండ్లోళ్లేనా మనుసులు? మాది లెక్క కాదా? నువ్వు నోటికి తినేది కూడా, గడ్డా? యిత్నామిత్నామని రాసుకొని యిట్లా చేస్తావా? గడ్డి కాన్నే యింత పలవ్రకమా? యెద్దు నోరు కొట్టినావు. మా నోరు కొట్టినావు' నీ కేం పొయ్యేకాలం? దూము తగలా!"

అచ్చమ్మ అరుపులకి వీధిలో, యిళ్ళ పంచల్లోని అరుగులమీద కూచున్న చిన్న రయితులు లేచి మూగారు. చంకల్లో పిల్లల్ని వేసుకొని ఆదరాబాదరా జుట్టు ముడేసుకుంటూ, చేతుల్లో వున్న పనులొదిలి యిళ్ళల్లోని ఆడవాళ్ళు బయటికి వచ్చారు. పిల్లలు చోద్యంగా చూస్తున్నారు. కుర్రకారుకు సంబరంగా వుంది. చాలా మంది గుండెల్లోంచీ పైకుబకని భాషనే అచ్చమ్మ మాట్లాడుతోంది. గడ్డి కొందామన్నా డబ్బులేని వాళ్ళు, నాలుగు వరిగడ్డి కట్టలేవో చేతికందిన వాళ్ళు, ఖాళీ చేతులతో వచ్చినవాళ్ళు. పశువుల వైద్య మప్పుడు కోళ్ళు, కుక్కలు యిచ్చిన వాళ్ళు 'నా కొడుకును బాగ తిడ్తాంది ముసల్ది' అనుకున్నారు. డెబ్భై యేళ్ళ పైబడి గూని వేసుకుంటూ పనీ పాటలకు పోయే ఆ ముసలామెలో అంత శక్తి యెక్కడుందో అందరికీ ఆశ్చర్యంగా వుంది.

డాక్టరు సుబ్బిరెడ్డికి ఒళ్ళంతా జెర్రులు పాకినట్లయింది. చెమటలు పట్టాయి. చేతి గుడ్డతో అదేపనిగా ముఖం తుడుచుకుంటూ ప్రెసిడెంటుయింటివైపు వావాపు పరుగులు తీశాడు. స్టేషన్లో సబిన్స్పెక్టరు వున్నాడో, లేదో అన్న ఆలోచన ఆస్థితిలో కూడా వచ్చింది.

'ముసలిదానికున్న ధైర్యం మనకు

దీపావళి శుభాకాంక్షలు!
(హిమాలయ దివ్యామృతము)
శివానంద పండ్లపొడి
చిగుళ్ళ పటుత్వము, దంతవ్యాధి నివారణకు
శివానంద "చ్యవనప్రభ"
అష్టవర్గ, కుంకుమ పువ్వు చేర్చబడినది.
సంపూర్ణ ఆరోగ్యము, బలము, దగ్గు నివారణకు
ఆంధ్రప్రదేశ్‌కు డిస్ట్రిబ్యూటర్స్
పుట్టా రంగయ్య శ్రేష్ఠి సన్స్
13/351, మునిరావు వీధి, కడప Pin : 516001

డిజైన్: రామన

లేదు' అని వీధిలోని రయితులు మధన పడ్డారు. ప్రెసెడెంటుమీద పార్టీ కట్టడానికి మంచి అదునిది అనుకుంటున్నారు కొంత మంది.

అచ్చమ్మ శపించి. శపించి చుట్టూ చూస్తున్న వాళ్ళ వైపు తిరిగి యెంగిలి మూస్తూ తిట్టింది.

"ముండ నా బిట్టల్లాళ్ళల్లా. ధూ. ఒక్క నా బిట్ట యిది అన్యాయం అనదు. యిది వూరా వల్లకాడా?"

అచ్చమ్మ తిట్టితిట్టి గొంతు బొంగురు పోయింది.

అక్కడ వూరికి రెండు మైళ్ళ దూరంలో గతుకు బండ్లబాటలు దొక్క లార్చుకొనిపోయిన బండెద్దులు ఖాళీ బండిని నీరసంగా లాగుతూనేవున్నాయి—బాడుగకు పోయిన వూళ్ళో దొరికిన కాస్తా మేపు తిని నెమరేస్తూ.

వూరు చేరాలనే తొందరలో పుల్లారెడ్డి పైనా కిందా కలయచూశాడు.

ఆకాశంలో చావని ఆశలాగ రెండు మబ్బు తునకలు. రయితుల గుండెల్లా రేగడి చేలు. ఈసారి కరువు రాదులే అనుకుంటున్నా డెందుకో! నిన్న మొన్న పశువులాస్పత్రి ఆవరణలో చూసిన వరి గడ్డి కొండల్ని తనకళ్ళంలో అటవమీద. గాల్లో వూహించుకుంటున్నాడు.

ఆ సంతృప్తికరమైన వూహల్లో తేలి పోతూ. చేలకోల గాలిలో ఝుళిపించి. కాడిపైన విసిరాడు. చేలకోలను బండి వరంపై పడేసి, దాపటెద్దు మూపు చరచి 'ఠఠ పప' అంటూ వుత్సాహంగా రిక్క లేసి యెద్దులను హెచ్చరించాడు.

"ఠఠ పప. తొందరగా నడ్వండి. ఈ పొద్దు గాటినిండా మేతే...."

ఇక్కడ వూళ్ళో అచ్చమ్మ వుంది. ఎగదోసిన మంట రయితుల్లో రగులు తోంది కన్పించీ కన్పించకుండా.